

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Мария Йовчева
Катедра Библистика при Богословския факултет

за дисертацията на проф. д-р Емил Трайчев Стоянов
ТЪЛКУВАНИЕТО НА СТАРОЗАВЕТНИТЕ ТЕКСТОВЕ В НОВИЯ ЗАВЕТ
за присъждане на научната степен „доктор на науките”

Дисертацията на проф. Е. Трайчев „Тълкуванието на старозаветните текстове в Новия завет“ има ясна структура, издържана според научните изисквания, като отделните части са подчинени на общата тема. Съдържа *увод, две глави, заключение и библиография*.

В *Увода* е направен коректен и задълбочен исторически екскурс върху развитието на вековната тълковна традиция на Свещеното писание (с акцент върху предхристиянския и раннохристиянския период), подходите и методологията към разясняването на смисъла в Новия завет на текстовете на юдейските писания. Въз основа на библиографския обзор са мотивирани актуалността на темата и целите на труда.

В *Първа глава Тълкувателното предание през епохата на Новия Завет* проф. Трайчев отделя специално внимание на типовете екзегеза в предходния и съвременния на Новия завет свят, оценени критически с техните предимства и недостатъци. Представени са в цялата сложност обкръжаващата културна и религиозна среда, в която се поражда и развива новозаветното тълкуване, философското, гносеологичното и филологическото влияние на елинизма, а също и преплитането на различни традиции и методологии в тълкувателното изкуство, които отразяват различни социални стратегии. Тази част от работата създава необходимата рамка, в която авторът вмества конкретното изследване за позицията на новозаветните лица и писатели към Стария завет, за да покаже както приемствеността с постиженията на древния свят, така и кардиналните различия на новия „тълкувателен принцип”, наложен от древната Църква. Проф. Трайчев обоснова избора на използваните в труда новозаветни книги с оглед на централния за тълкуванията проблем, а именно, органичната връзка на свидетелствата на Новия завет с личността и делото на Богочовека. За изворова база той приема четирите евангелия, посланията на св. апостол Павел и двете съборни послания на св. апостол Петър.

Във *Втора глава Тълкуването на Стария Завет в Новия Завет и последвалото го тълкуване в древната Църква* са застъпени няколко важни и взаимно обвързани проблематични кръга, които засягат формулирането на основни за християнството учения (например за св. Дух, за Божията благодат и др.). Целта е да се очертаят етапите, през които преминава месианско-христологичното осмисляне на текстовете от Стария Завет. Проф. Трайчев развива и обосновава своята теза за новата връзка на човека с Бога, която се реализира не като служене на буквата на закона и на юридическите правила, а в личността и делото на Исус Христос. Новият „тълкувателен завет” според автора изхожда не от една определена методология, а от тълкуване, основано и обвързано с живото и неразрушимо единение с Исус Христос. Така Трайчев извежда *основен богословски принцип* за развитието на библейското тълкуване в историята на Църквата още от най-ранно време.

По-нататък в тази глава проф. Трайчев разглежда отношението на новозаветните писатели към Стария завет. Макар и да разкрива нюансите и акцентите у всеки евангелист, той мотивира схващането, че Евангелията формират цялост с единно вътрешно послание. Показани са различните прояви на континуитета им с изпълнението на пророческите обещания към древния Израил в зависимост от особеностите на всяко едно от четирите благовестия според историческите условия и адресата им.

Въпросите на новата „тълкувателна“ диалектика за робството на буквата и свободата на Духа са продължени и систематично разработени въз основа на писанията на св. апостол Павел. Изведени са мотивирано неговите приноси в историята на християнското богословие като личност, която първа вдъхва съзнание за тайната на Божието слово и постановява някои „принципи“, предопределили нататъшния път на църковното библейско тълкуване. Трайчев се занимава обстойно с разновидностите на основния тълкувателен метод у ап. Павел – типологията, която обаче разглежда не като тясно риторическа фигура, а като ново виждане за откровението и историята на Стария завет в светлината на личността и делото на Иисус Христос. Проследява също как христоцентричната гледна точка е развита и обогатена от ап. Павел чрез разширяване на коментиранията старозаветни текстове, които се отнасят до Иисус Христос. Последният етап, в който позицията на древната Църква спрямо Стария завет намира завършената си формулировка, е разгледан върху два по-късни новозаветни текста, а именно съборните послания на св. апостол Петър.

Заключението съдържа обобщение на резултатите. Добре формулираните изводи отразяват точно постиженията на дисертанта и приносите на неговата научна разработка.

Впечатляват обемът и пълнотата на **цитираната библиография**, като освен вторичната литература са използвани пълноценно и първичните извори. Включените заглавия говорят за задълбочено познаване на изследванията върху тълковната традиция, и изобщо, за богатата ерудиция на проф. Трайчев в областта на богословието.

Представеният труд е приносен за проучването на един формативен период за християнската екезегеза. Методологически той е изграден върху многостранното обглеждане на фактите и проблемите, без обаче да губи концентрацията върху определено проблематично ядро. Отчитат се в различна степен както възможните подходи към библейския текст (исторически, културен, екезегетически, херменевтически, филологически, правен, есхатологичен), така и целият комплекс от обвързани аспекти на библейското тълкуване (пастирско, катехитично, литургическо, езиково). Редом с богословските и философските принципи, е отделено място и на лингвистичните (например на етимологията на отделните термини, назоващи понятия от тълковната традиция), а също и на различните риторически фигури, които служат за методи на тълкуванието.

Голямото достойнство на труда е, че предлага една систематизирана, последователно изведена теория за живата връзка между двата завета и за ключовете, чрез които можем да разгадаем позицията на новозаветните персонажи към юдейските писания. Проследява се приемствеността между концептуалния и символичния им свят, като се изтъкват христологичното осмисляне и новите семантики, с които старозаветни образи и събития се натоварват, за да бъде разкрито одухотворението на Стария завет чрез апостолските и евангелските писания. Проф. Трайчев разглежда двата завета като една цялост на новия Божи

„закон”, в чието пространство е включен старият. Чрез това органично сплитане се дава ръководство на младия християнин как да възприема Свещеното писание като цялостен, а не само като новозаветен текст, тъй като Новият завет са оживелите знаци, оживелите букви на Стария.

Едно от основните постижения е последователно прокараното виждане на проф. Трайчев към библейския текст не като константен и застинал, а като към динамичен елемент, който постоянно се развива и влияе на всички форми от църковния живот и богословие. Целият труд е проникнат от това неформално отношение, което отговаря на духа на православната тълковна традиция. Именно то позволява да се осветят скритите механизми, заложиени в новозаветните послания, да се разкрие как новият дух животвори стария закон.

В автореферата проф. Трайчев представя изчерпателно перспективите, които трудът отваря пред различните богословски дисциплини. Бих открила обаче неговото значение и за други научни области. Като специалист по химнология оценявам важноста на направените разяснения върху литургичното тълкуване на Стария завет и раждането на новото литургично съзнание. Макар и този ракурс към изворите да е застъпен по-бегло, чрез него се изясняват някои аспекти от живота на древната Църква, които налагат необходимостта да бъде дообяснена или интерпретирана наново старозаветната поезия чрез припевите, изпълнявани в ранното християнско богослужение. Трудът надниква в религиозния и мисловния свят на християните в период, когато се появяват предпоставките отделни химни да бъдат откъснати от новозаветния корпус и да се влеят със самостоятелна роля в литургическата практика. Така дисертацията препраща към онзи начален етап от историята на песенната поезия (бихме го нарекли *протохимнография*), в който възниква литургичното съзнание, превърнало се в благотворна среда за развитието на същинската православна химнография.

Специално бих искала да изтъкна значението на представения труд за проучванията на текстолози, литературоведи и езиковеди в полето на медиевистичната славистика. Въпреки хрестоматийната истина, че средновековната литература е синкретична и в нея богословието и изкуството са неразделими, съвременната филологическа критика на текста все още не е добила нужния интердисциплинарен характер, особено с оглед на екзегетиката и херменевтиката. С предоставените знания за новите значения, които добиват образите, символите, фразеологията и лексиката, наследени от Стария Завет или от юдейската култура, работата на проф. Трайчев изгражда методологична рамка и за изследванията върху интертекстуалността на средновековните творби. Немалко от тълкуваните библейски текстове влизат с различна функция в произведенията на средновековните български писатели, затова познаването на техния новозаветен смисъл е необходима предпоставка за правилното интерпретиране на етикета и канона в словотворчеството през средните векове.

Трудът на проф. Трайчев предлага теоретични и практически насоки и за специалистите в областта на превода (известно е, че около 80-90 процента от средновековната българска книжнина е преводна). Изясняването на механизмите и принципите, от които се водят новозаветните писатели в тълкувателната теория и изкуство, създава основа за анализ на различните типове превод (буквален, смислов, тълковен) и на преводаческите концепции и школи през средните векове, които в голяма степен са предопределени за различните периоди от подхода на преводачите именно към Свещеното писание. Макар и общата картина в славянския свят да е очертана като постепенно развитие от смислов (Кирило-

Методиев) към буквален (атонско-търновския) превод, коректното обяснение на редица конкретни преводачески решения е възможно само чрез разкриването на богословското значение на превеждания текст.

Дисертантът има 12 публикации по темата на дисертацията на български и английски език, а също и участия в национални и международни научни форуми.

Авторефератът (29 стр.) е структуриран според съдържанието на дисертацията и отразява всички нейни аспекти като *цели, задачи, изводи и приноси*.

Въз основа на всичко казано смятам, че представената дисертация напълно покрива критериите за *формата и съдържанието* на дисертация за придобиването на научна степен „доктор“. Затова убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да гласува за присъждането на научна степен „доктор на богословските науки“ на Емил Трайчев Стоянов.

доц. д-р Мария Йовчева

18.02.2013

София